

Onko koulutus ja tutkimus vain menoerä budjetissa vai investointi tulevaisuuteen?

■ Anne Brunila

Suomella on takanaan seitsemän laihaa vuotta eikä lihavia vuosia ole näköpiirissä. Uusi hallitus joutuu tasapainottamaan julkista taloutta kovalla kädellä ja samalla myös kiihdyttämään kasvua niin sanotuilla kärkihankkeilla. Merkittävistä eroista huolimatta nykyisessä talouskriisissä on monia samankaltaisia piirteitä kuin 1990-luvun lamassa: syvät rakenneongelmat, menetetty kilpailukyky, idänviennin romahtaminen ja Euroopan heikko talouskavu. 1990-luvulla ongelmat korjattiin rajulla valuutan devalvoitumisella, rakenneuudistuksilla ja julkisten menojen ankarilla leikkauksilla. Koulutus, tutkimus- ja kehitystoiminta jätettiin kuitenkin leikkauslistojen ulkopuolelle, koska niitä pidettiin Suomen selviytymisen kannalta avainasemassa.

Kymmenen vuotta myöhemmin, kun Suomi kohtasi globalisaation haasteet, korkeaa osaamista, innovaatioita ja tuottavuutta pidettiin menestysreseptinä, joka turvaa kasvun ja hyvinvointivaltion rahoituksen ikääntyvässä Suomessa. Määrärahoja yritysten tutkimus- ja kehitystoiminnan rahoitukseen ja kansallisen innovaatiojärjestelmän kehittämiseen lisättiin merkittävästi. Nokian ympärille rakentunut ICT-klusteri kukoisti ja Suomi loisti kansainvälisten koulutus-, tutkimus- ja kehitys- sekä innovaatiovertailujen kärjessä.

Menestys pysähtyi kuitenkin kansainvälisen finanssi- ja eurokriisin puhkeamiseen, jonka myötä Suomi on jälleen kerran ajautunut syviin kilpailukyky- ja rakenneongelmiin, joita pahentaa käynnissä oleva teknologinen murros. Digitalisaatio, automaatio, robotisaatio sekä useat muut uudet teknologiat mullistavat kiihtyvällä vauhdilla perinteisiä markkinoita, yritysten kil-

pailuetuja, työelämää, toimintatapoja ja ihmisten kulutustottumuksia lähes kaikkialla. Olemme nähneet tästä murroksesta vasta alun.

ETLAn tutkijoiden mukaan vähintään kolmannes nykyisistä työtehtävistä Suomessa on katoamassa parin seuraavan vuosikymmenen kuluessa. Suurin riski on keskitason osaamista vaativissa tehtävissä, jotka uusi teknologia korvaa. Jatkossa emme kilpaile halpatyövoimaa vastaan vaan automatisoitujen ja robotisoitujen tuotanto- ja palveluprosessien kanssa. Tässä kisassa pärjääminen edellyttää merkittäviä investointeja uuteen teknologiaan sekä sijoittamista osaamiseen, innovointiin ja tuottavuuden parantamiseen kaikilla talouden sektoreilla.

Vanhojen työtehtävien kadotessa syntyy uusia, joissa koulutus- ja osaamisvaatimukset ovat uudenlaisia. Tulevia ammatteja on vaikea ennustaa – sen sijaan voidaan ennakoida taitoja, joita tulevaisuudessa tarvitaan perinteisen koulutuksen ja osaamisen lisäksi: yritteliäisyyttä, luovuutta ja mielikuvitusta, sosiaalista osaamista sekä yhteistyötaitoja, monialaisuutta, ongelmanratkaisu- ja kommunikaatiotaitoja, tiedon soveltamista, kriittistä ajattelua, kansainvälisyyttä sekä monikulttuurisuutta.

Meneillään oleva teknologiamurros korostaa siten entisestään korkeatasoisen koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatioiden merkitystä, jotta Suomeen syntyisi uusia yrityksiä ja hyvin palkattuja työtehtäviä. Lähtökohtaisesti Suomella on erinomainen pohja, jolle tulevaisuus on mahdollista rakentaa, mutta kehitettäväkin on paljon. Erinomaisina pidetyt koulutus- ja innovaatiojärjestelmämmeikin kaipaavat niin sisällöllistä kuin rakenteellista uudistamista.

Uusi hallitus on ohjelmassaan linjannut, että

”Suomi on koulutuksen, osaamisen ja modernin oppimisen kärkimaa”. Tavoitteena on modernisoida ja digitalisoida oppimisympäristöjä, lisätä koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta sekä korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä innovaatioiden kaupallistamiseksi. Kaikki hyviä ja tarpeellisia tavoitteita, mutta ne uhkaavat jäädä tyhjiksi toteamuksiksi, kun koulutuksesta, tieteestä sekä tutkimus- ja kehitystoiminnasta leikataan yhteensä lähes 800 milj. euroa. Tältä osin uusi hallitus on ottanut edeltäjiinsä nähden täysin vastakkaisen linjan.

Peruskoulujen uudistaminen digitaalisten oppimisympäristöjen avulla ja pedagogiikan kehittäminen eivät onnistu ilman merkittäviä lisäpanostuksia. Tulevaisuuden haasteiden näkökulmasta ammatillisen koulutuksen suuria leikkauksia voi ymmärtää vain, jos säästöt syntyvät kouluverkon rakenteellisilla ja toiminnallisilla uudistuksilla opetuksen laadusta tinkimättä.

Kun haasteenamme on mittava talouden rakennemuutos sekä työelämän muuttuvat osaamisvaatimukset, aikuis- ja oppisopimuskoulutukseen tehtävät leikkaukset tuntuvat kummallisilta. Nykymaailmassa uuden oppiminen ja uusien taitojen omaksuminen on nähtävä elinikäisenä prosessina, johon myös koulutusjärjestelmän on tarjottava ratkaisuja.

Yliopistoihin ja korkeakouluihin kohdistetut lähes 300 milj. euron leikkaukset voivat oleellisesti heikentää Suomen osaamis pohjaa sekä edellytyksiä pärjätä kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa. Suomen tieteen ja tutkimuksen taso samoin kuin innovaatiokyvykkyys on jo tällä hetkellä jäänyt jälkeen tärkeiden kilpailijamaidemme kehityksestä. Koulutuksen ja tutkimuksen tasoa ei pystytä ylläpitämään edes

nykyisellään, jos säästöt toteutetaan juustohöylällä jakaen niukkuutta tasaisesti niin laadukkaille kuin heikommillekin yksiköille.

Yliopisto- ja korkeakoulujärjestelmäämme vaivaa pirstaleisuus, päällekkäisyydet ja liian pienet yksiköt. Parempaa laatua ja vaikuttavuutta nykyisillä tai jopa alemmilla kustannuksilla on mahdollista saavuttaa korkeakoulusektorin rakenneuudistuksella, jossa ratkaisut tehdään opetuksen ja tutkimuksen laadun sekä vaikuttavuuden perusteella aluepoliittisten intohimojen ja reviirijattelun sijasta. Hyvänä esimerkkinä onnistuneesta yliopistojen ja tutkimuslaitosten uudistamisesta on Tanska, jossa uudistus toteutettiin vuonna 2006.

Tuottavuushypyn aikaansaamisen ja talouden uudistamisen näkökulmasta Tekesin ja muiden keskeisten tutkimuslaitosten rahoitukseen tehtävät leikkaukset eivät lupaa kovin hyvää Suomen tulevaisuudelle, sillä ne heikentävät oleellisesti yritysten ja tutkimuslaitosten edellytyksiä tutkimusyhteistyön tekemiseen, innovaatioiden kaupallistamiseen ja Euroopan unionin tutkimusrahoituksen hyödyntämiseen. Investoinnit uuteen teknologiaan, koneisiin ja laitteisiin sekä tutkimus- ja kehitystoimintaan ovat keskeisiä tuottavuuden ajureita. Olemme tässäkin kehityksessä jo nyt pahasti jäljessä kilpailijamaitamme.

Lopuksi voikin vain esittää hurskaan toiveen, että koulutukseen ja tutkimukseen tehtävissä leikkauksissa pelkkien säästöjen sijasta haetaan ratkaisuja sisältöjen, laadun, toimintapojen ja rakenteiden kehittämisen näkökulmasta. Toivoa myös sopii, että koulutus ja tutkimus on korkealla prioriteetilla hallituksen kärkihankkeiden listalla.

Kirjoittaja on Hankenin professori.